

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Артем Соколов

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті акцентовано на чинниках освітньої роботи з майбутніми офіцерами Військово-Морських Сил, які мають бути враховані під час їхнього стажування (практики) на кораблях. На основі аналізу філософських, філософсько-правових, педагогічних і психологічних праць розкрито питання моральної стійкості військовослужбовців. З'ясовано, що особливого значення в процесі вивчення цього питання набувають військова педагогіка та психологія, що вказує на міждисциплінарність порушеної проблеми. Показано, що для майбутніх офіцерів це питання носить специфічний характер, оскільки під час практики вони вже опиняються в екстремальних ситуаціях. Наведено приклади моральних дилем, із якими можуть стикатися військовослужбовці під час виконання бойових операцій та миротворчих місій. Підкреслено, що під час практичної підготовки курсантів необхідно розкривати лідерські якості, вимоги до лідерів, збільшувати обсяг знань у сфері морально-психологічної підготовки, формувати впевненість тощо. Доведено, що така робота необхідна для здійснення майбутньої професійної діяльності, для виконання завдань у динамічному й складному середовищі, що погіршується внаслідок ускладнення гідрометеорологічних умов. Наголошено також на важливості впровадження в освітній процес вищих військових закладів освіти моральних принципів, адже якщо курсанти не розвиватимуть моральну стійкість, неможливим стане забезпечення надійної обороноздатності держави. У статті підкреслено, що морально виснажена людина не здатна швидко реагувати на різноманітні ситуації, які виникають в екстремальних умовах. Зважаючи на це, необхідними стають розроблення та експериментальна перевірка спеціальної педагогічної системи розвитку моральної стійкості майбутніх офіцерів, які керуватимуть воєнними операціями й нести будуть моральну службу в складних морських умовах.

Акцентовано також на тому, що в морі доволі часто трапляються аварійні ситуації, зумовлені людським фактором, а це може спричинити небезпеку як для окремої особистості, так і для всього екіпажу.

Ключові слова:

моральна стійкість; Військово-Морські Сили України; військова педагогіка та психологія; майбутні офіцери.

Аннотация:

Соколов Артем. Основные факторы образовательной работы с будущими офицерами Военно-Морских Сил, которые должны быть учтены во время их стажировки (практики) на кораблях. На основе анализа философских, философско-правовых, педагогических и психологических трудов раскрыты вопросы нравственной стойкости будущих офицеров.

В статье акцентировано на факторах образовательной работы с будущими офицерами Военно-Морских Сил, которые должны быть учтены во время их стажировки (практики) на кораблях. На основе анализа философских, философско-правовых, педагогических и психологических трудов раскрыты вопросы нравственной стойкости военнослужащих. Выяснено, что особое значение в процессе изучения этого вопроса приобретают военная педагогика и психология, что указывает на междисциплинарность поднятой проблемы. Показано, что для будущих офицеров этот вопрос носит специфический характер, поскольку во время практики они оказываются в экстремальных ситуациях. Приведены примеры моральных дилемм, с которыми могут сталкиваться военнослужащие при выполнении боевых операций и миротворческих миссий. Подчеркнуто, что при практической подготовке курсантов необходимо раскрывать лидерские качества, требования к лидерам, увеличивать объем знаний в сфере морально-психологической подготовки, формировать уверенность и т.д. Доказано, что такая работа необходима для осуществления будущей профессиональной деятельности, для выполнения задач в динамичной и сложной среде, которая ухудшается вследствие усложнения гидрометеорологических условий. Отмечено также важность внедрения в образовательный процесс высших военных учебных заведений моральных принципов, ведь если курсанты не будут развивать моральную стойкость, то невозможным станет обеспечение надежной обороноспособности государства.

В статье подчеркнуто, что морально истощенный человек не способен быстро реагировать на различные ситуации, возникающие в экстремальных условиях. Учитывая это, необходимы разработка и экспериментальная проверка специальной педагогической системы развития моральной стойкости будущих офицеров, которые будут руководить военными операциями и нести военную службу в сложных морских условиях.

Акцентировано также на том, что в море довольно часто случаются аварийные ситуации, обусловленные человеческим фактором, а это может стать причиной опасности как для отдельной личности, так и для всего экипажа.

Ключевые слова:

нравственная стойкость; Военно-Морские Силы Украины; военная педагогика и психология; будущие офицеры.

Resume:

Sokolov Artem. The main factors of educational work on the formation of moral stability of future officers

The article presents the factors that should be taken into account in conducting educational work with future officers of the Naval Forces during their internship (practice) on ships. The issues of moral stability of servicemen are considered, it is proved that this issue is presented in the philosophical, legal, pedagogical and psychological literature. A separate place in the study of this issue belongs to military pedagogy and psychology, which indicates the interdisciplinarity of the problem raised. It has been proven that this issue is specific for future officers, since during practice they are already in extreme situations. The examples of moral dilemmas that can be faced by military personnel during military operations and humanitarian missions are shown. The author emphasizes that in the practical training of cadets, one should reveal leadership qualities, the requirements for leaders, increase the amount of knowledge in the field of moral and psychological training, and build confidence. It has been proven that such work is necessary for the implementation of future professional activities, for the performance of tasks in a dynamic and complex environment, which is deteriorated as a result of difficult hydro meteorological conditions. The author notes the importance of embodying moral principles in the educational process of higher military educational institutions, because if the cadets cannot develop moral stability, it will become impossible to ensure reliable defense of the people of Ukraine.

The article notes that a morally exhausted person is not able to quickly respond to various situations that arise in extreme situations. We concluded that in the future there will be a need to develop and experimentally test a special pedagogical system for developing the moral stability of future officers who in the future will lead military operations and carry out military service in difficult sea conditions.

The article points to important examples of accidents that always exist at sea, it is emphasized that it is the human factor that can become the main reason for violating the safety of human life – both for an individual and for the entire crew.

Key words:

moral stability; Naval Forces; military pedagogy and psychology; future officers.

Постановка проблеми. Особливості військової служби офіцерів на кораблях (суднах) Військово-Морських Сил Збройних Сил України передбачають наявність високо розвиненої моральної стійкості, яка є одним із важливих чинників забезпечення бойової готовності не лише екіпажу корабля (судна), а й загалом офіцерського складу Військово-Морських Сил. Останніми роками значно зросла інтенсивність виконання екіпажами кораблів (суден) Військово-Морських Сил Збройних Сил України поставлених завдань у морі в умовах воєнної агресії. Це виявило ряд проблем, зумовлених такими чинниками, як вплив людського фактору на процес гарантування безпеки плавання, рівень моральної стійкості членів екіпажів кораблів, розвиток в офіцерів соціально-комунікативної компетентності тощо. На нашу думку, ці чинники потребують особливої уваги в процесі підготовки майбутніх офіцерів в умовах навчання, що й актуалізує необхідність формування моральної стійкості в курсантів вищих військових закладів освіти.

У процесі корегування компонентів педагогічної системи розвитку моральної стійкості майбутніх офіцерів з'ясування чинників, що впливають на їх моральні, вольові якості під час проходження практичної підготовки безпосередньо на кораблях (суднах), набуває особливої ваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щоб з'ясувати, які саме чинники впливають на формування моральної стійкості майбутніх офіцерів під час проведення практик (стажування) на військових кораблях (суднах), було проаналізовано наукові праці, що містять основні поняття дослідження: «моральна стійкість», «морально-психологічна стійкість», «морально-вольові якості», «процес морального розвитку особистості», «людиномірність у моральному розвитку». Аналіз джерел свідчить, що ці поняття знайшли відображення у філософських, філософсько-правових (І. Клименко, 2020; М. Романенко, 2012), педагогічних (І. Моїсєєва, 2012; Л. Москальова, та Н. Меркулова, 2015) та психологічних (І. Бех, 2013; О. Ярещенко, 2019) працях. На окрему увагу заслуговує дисертаційна робота І. Макарової, присвячена питанню моральної стійкості моряків, що є дотичною до нашого дослідження. Вчена з погляду психології розкриває теоретико-методологічні засади дослідження моральної стійкості моряків, що є висхідним пунктом для розуміння цього процесу безпосередньо для професійних ситуацій, у яких можуть опинитися майбутні офіцери (Макарова, 2021).

Формулювання цілей статті. Метою статті є виявлення чинників, які впливають на формування моральної стійкості майбутніх офіцерів під час практичної підготовки (практики) на військових кораблях (суднах). Досягнення цієї мети має практичний характер: ці чинники слід урахувати в освітньому процесі вищих військових закладів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформування військової освіти в Україні, реалізація стратегічного курсу держави на входження в європейську спільноту, перехід на стандарти НАТО змушують змінювати педагогічну систему розвитку моральної стійкості майбутніх офіцерів, що зумовлює забезпечення організаційно-педагогічних умови для їх особистого розвитку, самовдосконалення, набуття необхідних моральних, вольових якостей в освітньому процесі вищого військового закладу освіти і під час безпосередньої практичної підготовки.

Для майбутніх офіцерів, які проходять практичну підготовку на військових кораблях (суднах) це питання є специфічним, оскільки особистість опиняється в екстремальних ситуаціях, які можуть становити небезпеку для життя й несподівано, у будь-який момент, – загрозу для виживання всього екіпажу. Офіцер, який несе відповідальність за екіпаж, має бути насамперед лідером, і саме тому важливо під час практичної підготовки ознайомлювати курсантів із вимогами до лідерів, їх важливими здібностями та навичками, необхідними для виконання завдань у динамічному та складному середовищі.

Лідери в будь-якій сфері кожен день стикаються з моральними дилемами. Так, для урядовців – це виклики, пов'язані з соціально-економічним впливом пандемії, для представників бізнесу – дилеми щодо співробітництва з людьми, які мають різні погляди на прибутки, а для військових офіцерів – дилеми між проведенням бойових операцій та заходів у галузі безпеки тощо. На переконання К. Робінсона, Б. МакКенна, та Д. Руні, військові лідери часто стикаються з проблемами узгодження основоположних принципів та політики оборони з «матроськими (солдатськими)» настроями та цінностями країн, які змінюються. Вони зазначають: «Хоча такі зміни необхідні, вони наштовхуються на очевидні протиріччя, пов'язані з посиленням особистої моральної свободи в ієрархічній організації, яка підтримує обов'язкові кодекси поведінки. Теорія етичного лідерства окреслює бажані цілі, але немає емпірично обґрунтованих вказівок щодо впровадження політики, яка сприяє поведінці, заснованій на цінностях»

(Robinson, Mc. Kenna, & Rooney, 2021, с. 2–3). Ми погоджуємося з твердженням К. Робінсона, Б. МакКенна, та Д. Руні про те, що потенційні суперечки в політиці можна подолати, але лідерам, які безпосередньо проводять бойові операції, доводиться розв'язувати моральні проблеми, серед яких – «свідомий деонтологічний вибір між людством і вірністю товаришам» (Robinson, Mc. Kenna, & Rooney, 2021, с. 3).

Сучасна армія, що трансформується, вимагає від офіцерів розвинених лідерських якостей, професійної майстерності, великого обсягу знань у сфері морально-психологічної підготовки, що базується на останніх розробках військової педагогіки та психології. Як зауважує М. Требін (2004), на сьогодні значно зросло значення армії та військової сили, адже наша країна є суверенною державою, яка «...володіє всіма державними атрибутами, зокрема й Збройними силами, що повинні відповідати вимогам сучасного етапу розвитку цивілізації та військової справи» (с. 5). Погоджуючись із цією думкою, наголосимо, що без втілення моральних принципів в освітній процес вищих військових закладів освіти є неможливим ані розвиток курсантів із високим рівнем моральної стійкості, ані забезпечення надійної обороноздатності нашої держави. З огляду на це, нагальним постає питання перегляду освітніх програм та практичної підготовки майбутніх офіцерів із урахуванням тих умов, у яких вони виконуватимуть свій обов'язок.

Підготовлений і спритний підрозділ, який очолює лідер із розвиненими моральними та волевими якостями – це невіддільний складник успіху країни і сьогодні, і завтра. Така робота вимагає великих зусиль від кожного військовослужбовця під час навчання та бойового чергування. Нова ера розвитку, що сприяла появі нових автоматизованих систем, зростанню обсягу необхідної інформації, вимагає від командира швидко ухвалювати моральні рішення в умовах гострого дефіциту часу, що призводить до морального перенавантаження. Морально виснажена людина не здатна швидко реагувати на різноманітні ситуації, які виникають в екстремальних умовах. Саме тому постає необхідність у розробленні та експериментальній перевірці спеціальної педагогічної системи розвитку моральної стійкості майбутніх офіцерів, які надалі керуватимуть воєнними операціями та нести будуть військову службу в складних морських умовах.

Основний зміст такої педагогічної системи передбачає вдосконалення питань, пов'язаних із розвитком морального мислення й поведінки лідера. Метою цієї системи є розвиток моральної

стійкості військовослужбовця як майбутнього командира-лідера – всебічно розвиненого, вихованого, здатного до реалізації особистісного потенціалу в професійній діяльності.

Розвиток моральної стійкості майбутнього офіцера – це послідовний процес, який триває впродовж усього життя завдяки виховному процесу, здобуттю моральних знань, набуттю досвіду моральних вчинків, ухваленню моральних рішень.

Зарубіжний досвід професійної підготовки представників силових структур у провідних країнах НАТО (США та Великої Британії) свідчить про те, що успішність лідера залежить від його характеру, у якому розкривається справжня природа сміливої та сильної особистості, що долає за допомогою власної моральної непохитності різні перепони. Так, Дж. Х. Розенталь (Rosenthal, 2002) у дослідженні «Новий етичний фронт» звертає увагу на використання в освітньому процесі нових моральних дилем, які доводиться розв'язувати під час несення служби та виконання спеціальних завдань. Він зауважує, що офіцери мають так само, як і філософи, вивчати протилежні думки в моральних дилемах, які наявні в професійній практиці. Як приклад, Дж. Х. Розенталь наводить історію, з якими ознайомлюють курсантів у Морській академії США: «Капітан Роквуд, молодий військовослужбовець США зіткнувся з протидією армії, коли був відправлений до Гаїті в 1994 році, щоб підтримати місію щодо захисту прав людини та відновлення влади президента Жана-Бертрана-Аріста... Капітан Роквуд відчув, що його совість, його гуманітарна місія та міжнародне право вимагали, щоб він перевінив національну пенітенціарну систему, де за розвідувальними даними катували та вбивали політичних ув'язнених. Йому не надали дозволу на перевірку в'язниці й почали погрожувати тим, що він зіткнеться з неможливістю виїхати з країни. Що робити Роквудові: вихопити свій пістолет і зістрибнути зі стіни, щоб виконати свій моральний імператив, або зробити так, як наказано? Після того, як Роквуд не підтримав позицію свого керівництва, він стрибнув зі стіни, залишивши записку: «Ви не зможете судити моє воєнне мертве тіло» (Rosenthal, 2002, с. 86). Такі та подібні моральні дилеми, що містять історичні відомості та є неоднозначними, мотивують курсантів до міркувань, сприяють формулюванню ними висновків про моральність / аморальність дій військовослужбовців.

Підтримуючи думку про роботу морального мислення, звернемо увагу й на випадки аварійності, що завжди можливі в морі. Серед численних причин аварій людський фактор

посідає не останнє місце. Діяльність кораблів Військово-Морських Сил відбувається в особливому географічному середовищі, і сили природи мають вплив і на корабель, і на екіпаж. Отже, для гарантування безпеки на морі моральна підготовка командира корабля та екіпажу є надзвичайно важливою і сприяє збереженню бойової готовності військовослужбовців.

Постійна загроза з боку Російської Федерації потребує підтримання високої бойової готовності всіх видів Збройних Сил України. Незалежно від оснащення кораблів новітнім обладнанням, що гарантує безпеку в морі, аварійність кораблів створює гострі ситуації, які вимагають від командира корабля вміння керувати своїми почуттями. Оскільки під час бойових дій такі ситуації виникають постійно, то до цього майбутні офіцери повинні бути морально готовими. Курсанти мають бути обізнані з тим, що здебільшого до аварійних ситуацій призводять зіткнення й посадки на міліну, що цілком залежить від керування кораблем. Водночас найбільш тяжкими аваріями в морі є зіткнення, які спричиняють серйозні пошкодження кораблів, і доволі часто це має трагічні наслідки. Зазвичай такі аварії стаються внаслідок грубого порушення правил, недостатньо розвинених професійних і моральних якостей людини. Так, зокрема, для маневрування кораблем офіцер має вміти вчасно оцінити обстановку, спрогнозувати хід подій, результати власних дій, а також володіти здатністю самостійно ухвалити рішення щодо ризику. У цьому контексті слушною є думка І. Каллана про те, що «ми не завжди можемо уникнути ухвалення нетривіальних моральних рішень, якщо ми неухважні, роздратовані або просто виснажені» (Callan, 2015, с. 493).

Від майбутніх офіцерів слід вимагати розвитку вміння домагатися окресленої мети, долати внутрішні та зовнішні перешкоди і труднощі, довершувати справу. Також важливим є вміння контролювати хід подій, адже під час виконання складних маневрів кожен дію необхідно контролювати, щоб вчасно вносити корективи.

Обмежена видимість (шторм, туман) – ще один чинник, у якому закладено гострі ситуації, що характеризуються випадковістю, адже можуть стати прямою причиною аварії. Завдання гарантування безпеки екіпажу в таких умовах є більш складним не лише з технічного боку, а й із психологічного. У таких випадках спроможність зорового спостереження скорочується, і миттєво виникає нервово напруження, швидко з'являється втома. Отже, важливим чинником аварійності є саме поведінка людини, яка безпосередньо пов'язана з упевненістю, із внутрішнім настроєм,

умінням керувати собою в різноманітних ситуаціях. Зауважимо, що впевненість і моральна стійкість тісно пов'язані між собою. Морально стійкі та впевнені в собі люди найчастіше обіймають статусні й керівні посади. Їм довіряють ще й тому, що на них можна покладатися навіть у непередбачуваних обставинах. Морально стійкі та впевнені люди є продуктивними і поведуться так, ніби вони відразу вірять у загальний успіх і цією вірою надихають оточення. Така тенденція простежується в усіх сферах і професіях. Так, наприклад, Д. Мур (Moore, 2021) наголошує на тому, що «є вагомими підстави вірити в силу впевненості. Навколо себе ми бачимо кореляцію між упевненістю та продуктивністю. Упевнені спортсмени мають більше шансів на перемогу. Упевнені в собі кандидати, швидше за все, будуть обрані. І більш упевнені бізнесмени мають більше шансів на успіх» (с. 59).

Курсантам також слід засвоїти, що передумовою аварійності може бути брак в офіцера таких рис, як упевненість, розсудливість, витримка, самодисциплінованість, обережність. Крім того, передумовами можуть бути інертність мислення, наявність зорових галюцинацій, стан розгубленості в незвичних ситуаціях, незручність нової обстановки. Отже, курсанти мають усвідомити, що небезпека не перетвориться на трагедію, якщо екіпаж буде психологічно підготовленим, оскільки від здатності залишатися холоднокривим, від уміння керувати собою залежить поведінка людини в екстремальних ситуаціях.

Офіцер – це людина, яка повинна мати високі моральні ідеали, оскільки він є наставником і вчителем. Його основне завдання – ухвалення управлінських рішень та їх реалізація. Курсанти мають засвоїти, що такий мисленнєвий процес відбувається в особливому географічному середовищі, де вплив випадкових чинників (шторм, видимість, лід, течія тощо) становить постійну небезпеку. З погляду управління, система «людина – корабель – море» належить до найбільш складних, оскільки слід урахувати і курс, і швидкість, і складну навігаційно-гідрографічну та оперативну обстановку, і зміну кліматичних і часових зон, що потребує акліматизації кожної людини на кораблі.

Порівняно з іншими видами транспортних засобів, корабель є найбільшим і найскладнішим. На складність керування кораблем впливають додаткові завдання, а саме: спостереження за оточенням, оцінка місця перебування корабля, відстеження елементів руху інших кораблів і суден тощо. Отже, ухвалювати рішення в таких умовах дуже складно, адже це вимагає постійної

уваги та вчасного реагування на всі зміни. Трапляються випадки, що офіцер цілодобово не може зійти з містка, що потребує фізичної і моральної стійкості.

Висновки. У дослідженні розкрито чинники, які впливають на формування моральної стійкості майбутніх офіцерів. Доведено, що під час практичної підготовки (стажування) на військових кораблях (суднах) майбутні офіцери

мають навчитися розв'язувати моральні дилеми, розвивати моральне мислення, ухвалювати моральні рішення у складних ситуаціях, удосконалювати лідерські якості, тренуватися, що сприяє зміцненню особистості й духовно, і фізично. Підкреслено, що саме на ці чинники необхідно зважати в процесі формування моральної стійкості майбутніх офіцерів, яких готують вищі військові навчальні заклади.

Список використаних джерел

- Бех, І. Д. (2013). Рефлексивно-експліцитний метод у формуванні морально стійкої особистості. *Теорія і практика управління соціальними системами*, 2, 54–60.
- Клименко, І. В. (2020). Морально-психологічна стійкість працівника поліції в системі його професійно важливих якостей. *Право і безпека*, 1, 19–25.
- Макарова, І. В. (2021). *Моральна стійкість моряків в структурі індивідуально-особистісних властивостей*. (Автореф. дис. канд. психол. наук). Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса. 18 с.
- Моїсєєва, І. (2012). Психосоціальні передумови формування моральної стійкості у підлітків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота*, 6, 33–36.
- Москальова, Л. Ю., & Меркулова, Н. В. (2015). *Людськимірність у соціально-педагогічній діяльності: навч.-метод. посібник*. Мелітополь: Вид-во МДПУ імені Богдана Хмельницького. 90 с.
- Романенко, М. В. (2012). Роль науково-педагогічного та начальницького складу у формуванні морально-правової та психологічної стійкості курсантів і слухачів ВНЗ МВС України. *Право і безпека*, 5, 247–250.
- Ярещенко, О. В. (2019). Умови розвитку морально-психологічної стійкості співробітників Національної поліції України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, 3, 193–198.
- Callan, Eamonn K. (2015). Debate: Liberal Virtues and Civic Education. *The Journal of Political Philosophy*, Vol. 23, No. 4, P. 491–500.
- Moore, Don A. (2021). Perfectly Confident Leadership. *California Management Review*, Vol. 63 (3), P. 58–69.
- Robinson, K., Mc Kenna, B.; Rooney, D. (2021). The Relationship of Risk Rules, Values, Virtues, and Moral Complexity: What We can Learn from the Moral Struggles of Military Leaders. *Journal of business ethics*, Jun 17, PP. 1-18; Publisher: D. ReidelPub. Co; PMID: 34177014.
- Rosenthal, Joel H. (2002). A New Ethical Front. *Journal of Military Ethics*, Vol. 1, No. 1, P. 86–88.

References

- Bekh I. D. (2013). Reflexive-explicit method in the formation of a morally stable personality. *Theory and practice of social systems management*. № 2. P. 54–60. [in Ukrainian]
- Klymenko I. V. (2020)/ Moral and psychological stability of a police officer in the system of his professionally important qualities. *Law and Security/ № 1*. P. 19-25. [in Ukrainian]
- Makarova I.V. (2021). Moral stability of sailors in the structure of individual and personal characteristics. Author's ref. of Ph.D. on psychol. sciences (specialty 19.00.01 - General Psychology, History of Psychology). Odessa Mechnikov National University, Odessa, 2021. 18 p. [in Ukrainian]
- Moiseyeva I. (2012). Psychosocial prerequisites for the formation of moral stability in adolescents. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology. Pedagogy. Social work*. V. 6. P. 33-36. [in Ukrainian]
- Moskaliyova L., Merkulova N. Humanity in socio-pedagogical activities. *Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol*. 109 p. [in Ukrainian]
- Romanenko M. V. (2012). The role of scientific, pedagogical, and managerial staff in the formation of moral, legal and psychological stability of cadets and students of universities of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. *Law and Security*. № 5. P.247-250. [in Ukrainian]
- Yarashhenko O. V. (2019). Conditions for the development of moral and psychological stability of the National Police of Ukraine. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences*. V. 3. P. 193-198. [in Ukrainian]
- Callan, Eamonn K. (2015). Debate: Liberal Virtues and Civic Education. *The Journal of Political Philosophy*: Vol. 23, Number 4. P. 491–500. [in English]
- Moore, Don A. (2021). Perfectly Confident Leadership. *California Management Review*. Vol. 63(3). P.58–69. [in English]
- Robinson, K; McKenna, B; Rooney, D. (2021). The Relationship of Risk to Rules, Values, Virtues, and Moral Complexity: What We Can Learn from the Moral Struggles of Military Leaders. *Journal of business ethics*, Jun 17, P. 1-18; Publisher: D. ReidelPub. Co; PMID: 34177014. [in English]
- Rosenthal, Joel H. (2002). A New Ethical Front. *Journal of Military Ethics*, Vol. 1, No. 1. P. 86-88. [in English]

Відомості про автора:

Соколов Артем Євгенович
sokolovartem0705@gmail.com
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.33842/22195203-2022-27-173-177

Матеріал надійшов до редакції 19. 11. 2021 р.
Прийнято до друку 01. 12. 2021 р.

Information about the author:

Sokolov Artem Yevheniyovych
sokolovartem0705@gmail.com
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20, Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2022-27-173-177

Received at the editorial office 19. 11. 2021.
Accepted for publishing 01. 12. 2021.